

Марія Баран
Львів

СПІВПРАЦЯ БОГДАНА ЛЕПКОГО ТА ЗЕНОНА КУЗЕЛІ ПІД ЧАС ЇХ ПРОЖИВАННЯ У НІМЕЧЧИНІ

В даній статті розглядається співпраця відомого українського письменника Богдана Лепкого та активного суспільно-політичного та громадського діяча Зенона Кузеля, яких єднали не лише товариські взаємини, але й спільні редакторські та наукові проекти.

Ключові слова: *Б. Лепкий, З. Кузеля, редакторська та просвітня діяльність, Німеччина.*

The focal point of this article is to review the collaboration between famous Ukrainian writer Bohdan Lepkiy and active social, public and political figure Zenon Kuzelia, which were associated not only by their friendly bonds but also by mutual editorial and scientific projects.

Key words: *B. Lepkiy, Z. Kuzelia, editorial and educational activities, Germany.*

Із достовірних джерел відомо, що Б. Лепкий і З. Кузеля були близькими родичами. Батько Богдана – Сильвестр Лепкий був дядьком Зенона. Виховані в домах дідів Лепких та Глібовицьких, Богдан та Зенон винесли звідти витончене відчуття у сприйманні прекрасного, любові до рідного краю, зацікавлення старовиною. Немаловажне значення у формуванні їхнього світогляду і визначенні громадських позицій мало навчання у Бережанській гімназії. Такі критерії виховання та пізнавання світу на все життя забезпечили наших бережанців запасом духовної енергії, яка кріпила їх на важких дорогах емігрантського життя.

Попри родинну близькість, Б. Лепкого і З. Кузеля єднали громадські обов'язки, товариські та творчі стосунки. Деякі відомості про їхню співпрацю можемо почерпнути із матеріалів фонду З. Кузеля, що зберігається у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка. В першу чергу це листи Б. Лепкого до З. Кузеля (1920 – 1924 рр.). Другим важливим джерелом є матеріали до альманаху «Золота Липа», виданого видавництвом «Українське Слово» з нагоди 25-ліття творчої діяльності Б. Лепкого.

Як і З. Кузеля Б. Лепкий з початком I-ї світової війни опинився у Відні. З. Кузеля був направлений Союзом Визволення України* у

---

* Далі СВУ.

Зальцведель для роботи серед інтернованих українців, колишніх воєнків російської царської армії. Тут він був охоплений громадською та просвітницькою діяльністю до 1920 р. За розпорядженням міністерства війни восени 1915 р. Б. Лепкий теж був призначений вести просвітницьку роботу серед військовополонених у таборах Фрайштаті, пізніше в Раштаті біля Бадена. З лютого 1916 р. він перейшов до Вецляру, де просвітною роботою керував Р. Смаль-Стоцький. Тут працювали також Р. Перфецький, В. Пачовський. Про їхню діяльність інформували таборові газети «Розвіт» (Раштат, 1915 – 1918 рр.); «Просвітний листок», «Громадська думка» (Вецляр, 1915 – 1918 рр.), «Вільне Слово» (Зальцведель, 1916 – 1919 рр.).

З початком 1919 р. Б. Лепкий став співпрацівником Української Військової Санітарної Місії. За сприянням місії у Зальцведелі виходив часопис «Шлях», який був наступником часопису «Вільне Слово», органу просвітного відділу СВУ, якого видавала редакційна секція Української таборової організації. Після припинення діяльності СВУ з половини 1918 р. це був друкований орган «Українських громад в Німеччині». Редактором обох газет був З. Кузеля. Обов'язки члена редакції часопису «Шлях» виконував також Б. Лепкий – редагував фейлетон та писав статті на теми культури. Ось як він інформує головного редактора у листі від 20.I.1920 р.: «Для «Шляху» ладжу дещо дальше; про паперові гроші, векселі, банкове діло і т. д. Дальше піде загально про державну господарку та про устрій держав, якщо «Шлях» потребуватиме мого пера». Щоби бути ближче до редакції, він перебрався до Шпандау біля Берліна, де перебував до вересня 1920 р. до часу, коли було припинено вихід часопису «Шлях». Після короточасного повернення до Вецляру, з ліквідацією табору, Б. Лепкий переїжджає до Берліна. Тут він став співробітником, редагованої З. Кузелею газети «Нове Слово», а від 1921 р. – членом редакції видавництва «Українське Слово», головним редактором якого був З. Кузеля. Про працю Б. Лепкого у видавництві можна судити із бібліографічного покажчика, якого уклав З. Кузеля для альманаху «Золота Липа». Це публікації у газеті «Українське Слово», історично-літературні нариси у ілюстрованому журналі «Літопис політики, письменства і мистецтва», який також виходив у видавництві з кінця 1923 р. упродовж 1924 р. Б. Лепкий був редактором книжкових видань, що були випущені під рубрикою «Бібліотека «Українського Слова». Серед інших це твори І. Котляревського, Т. Шевченка, О. Стороженка, П. Куліша, Я. Щоголіва, антологія української поезії «Струни». Наступними він го-

тує до публікації «Слово о полку Ігоревім» та працює над виданням популярної граматики української мови. Слід зауважити, що постійна скрута з грішми змушувала Б. Лепкого надмірно працювати. 5.05.1924 р. він пише до З. Кузелі: «Вір мені, що я не докучав би, коли б не мусів. Але річ ясна, – раз я пишу 4 аркуші друку для «Українського Слова», то не можу нігде більше заробити. А 4 аркуші писати треба, бо як ні, то курсів* не скінчу. У мене ж «мова» і «література», значиться – протягом року маю дати дві книжки. Я вже оден місяць стратив, бо треба було коректами на життя заробити... Професору Томашівському скажи, що завтра передам йому якусь невелику статтю для «Літопису». Най лишить місце». А в наступному листі пише: «така біда, що поняття не маєш. Як там з тим папером і перами? Чи з «Літопису» не можна що дістати? Прямо на обід не маю». Такі умови життя підривали здоров'я Б. Лепкого.

Особливої уваги заслуговує видання альманаху «Золота Липа», який уклав З. Кузеля. Ним була написана передмова, нарис про життєвий шлях ювіляра, а також «Бібліографія писань Б. Лепкого». З. Кузеля у передмові зауважив, що він вирішив подати до ювілейного збірника нарис життя і літературної діяльності ювіляра на основі родинних зустрічей та співпраці підчас перебування у Німеччині. Сам ювіляр брав активну участь у виданні збірника: ним був складений зміст, подані списки творів різних авторів, присвячені Б. Лепкому та його власних, матеріали до бібліографії, робив коректури. Ось що він пише до З. Кузелі 27.02.1924 р.: «Я прибував учора встати, та не йде. Дальше лежу... Стисьо** приніс коректу 1/2 на 11, і не було коли розглянути. Але бачу, що пропущено Трильовського, Пачовського, Бирчака. Моє «Аллегро» дати між посвятами і т. д. Я те все нині посправляю».

У «Бібліографії писань Б. Лепкого» З. Кузеля подав список книжкових видань, та книжок зредагованих або виданих Б. Лепким, перелік статей, поміщених у часописах «Шлях», «Нове Слово», «Українське слово». З. Кузеля розкрив при цьому псевдоніми, криптоніми і аноніми автора, що не викликало схвалення зі сторони Б. Лепкого. У листі до З. Кузелі від 12.III.24 р. він наголошує на цьому: «...я Тебе просив, щоби Ти політичних статей не давав у бібліографії. Для мене воно ще й тому не бажане, що замикає переді мною дорогу на велику Україну і до Галичини». Використавши ар-

---

* Можливо, це був матеріал для курсів заочної освіти, що були організовані видавництвом.

** Син Б. Лепкого – Ростислав.

хівний матеріал, укладач подав назви праць ювіляра, які вийшли у видавництвах «Українське Слово» та «Українська накладня», а також назви перекладів творів Б. Лепкого німецькою мовою, що були надруковані у німецьких періодичних виданнях. На першій сторінці однієї з версток рукою З. Кузелі дописано: «За поміч при укладі цієї бібліографії дякую Панам Б. Лепкому, В. Дорошенкові, В. Кучабському та хвальному товариству «Просвіта» у Львові».

Джерела та література:

1. Мартинюк М. Українські періодичні видання (1914 – 1939 рр.): Матеріали до бібліографії / М. Мартинюк. – Львів, 1998.
2. Баран М. Кореспонденція видавництва «Українське Слово» в Берліні (за матеріалами відділу рукописів ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України) / М. Баран // Українська періодика: історія і сучасність: Доповіді та повідомлення сьомої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції. Львів, 17-18 травня 2002. – С. 138-144.
3. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 258.